

ELIZA CONSTANTINESCU-BAGDAT, PORTRETUL UNEI FEMINISTE DIN LUMEA ACADEMICĂ INTERBELICĂ*

Ana-Maria Stan

Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

Abstract: *This article is a case study outlining the bio-bibliographical portrait of Eliza Constantinescu-Bagdat, one of first the female Romanian university professors of the interwar period. Teaching in Cluj, at the Academy of Higher Commercial and Industrial Studies between 1927 and 1943, this lady had a very interesting professional and public life, which made her travel to France and Switzerland in order to achieve her education, and later saw her use that knowledge in her home country. Therefore, she can be considered an eloquent example of the importance and mechanisms of the peregrinatio academica phenomenon.*

Keywords: University, professor, education, feminism, economical studies

Introducere

În istoriografia românească, studiile monografice de tip bio-bibliografic, dedicate membrilor corpului universitar românesc, reprezintă o direcție de cercetare încă insuficient dezvoltată, deși în ultimii ani interesul pentru domeniul istoriei intelectualilor și al istoriei universitare a intrat într-o vizibilă revigorare. Articolul de față își propune să schițeze un asemenea portret, dedicat uneia dintre puținele personalități feminine care au atins vârful ierarhiei didactice în învățământul superior din perioada interbelică: profesoara Eliza Constantinescu-Bagdat. Este un studiu de caz care analizează atât parcursul ei profesional, cât și o bună parte a activității sale publice, într-o încercare de a face lumină asupra unui membru al elitei clujene de după 1919.

O biografie între Orient și Occident

Și în domeniul învățământului, la fel ca și în alte domenii, România s-a modernizat cu destulă întârziere față de ceea ce se petrecea la nivel european, fapt care a influențat pregnant și ritmul în care femeile române au avut acces la educație de calitate și la funcții pe măsura posibilităților lor de pregătire.

---

* Acest studiu a fost finanțat în cadrul grantului de cercetare nr. 2546, din programul PN-II IDEI, director de grant Lucian Nastasă-Kovacs.

Cum numărul școlilor în care puteau fi educate tinerele fete provenite din familiile burgheze, aristocratice ale României a fost multă vreme extrem de redus, încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea acestea au ales calea peregrinării academice înspre centre occidentale care le puteau asigura o instruire pe măsura posibilităților financiare și a capacităților lor intelectuale. Universitățile cele mai căutate au fost cele din Franța, Elveția sau Austria, în primele două țări înregistrându-se în intervalul 1870-1910, în mod constant, un număr mai mare de studente originare din Europa centrală și de sud-est decât de studente autohtone¹. Tendința de perfecționare în academii și universități occidentale a continuat și după Primul Război Mondial, cu deosebirea că acum au intervenit mai multe mecanisme ale statului român în susținerea trimerii tinerilor la studii în străinătate.

Cazul Elizei Constantinescu-Bagdat se înscrie pe o traiectorie tipică de intelectual român al perioadei 1864-1944. S-a născut la Buzău la 16 iunie 1878, într-o familie de condiție bună – tatăl ei fiind medic². Într-o lucrare publicată în anul 1934, Eliza Constantinescu-Bagdat făcea o scurtă prezentare a familiei în care crescuse: „În ceea ce privește conștiințiozitatea mea, ea este moștenită de la părintele meu, doctorul Constantinescu, doctor în medicină de la Paris³, (...) și unul dintre primii medici din țară. Acest om cu care țara se poate fâli, nu a șovăit să își facă datoria către țară, la șaptezeci și trei de ani, murind în plin război victimă a datoriei, după ce mai făcuse alte două războaie, care îl dispensau de această jertfă. Om cu dare de mână, ar fi putut să se ducă în «exil» la Stockholm în timpul războiului, sau la Paris, unde mă găseam și unde l-aș fi primit cu brațele deschise; el s-a dus acolo unde îl aștepta moartea, precum s-au dus și copiii lui toți. Tot de la el am moștenit puterea de muncă întru împlinirea datoriei, putere intactă, cu toată munca ce depun.»⁴

Pentru a întregi prezentarea cadrului familial al acestei personalități trebuie să menționăm și înrudirea sa cu familia boierească Bagdat, în urma unei alianțe matrimoniale, deși nu am putut încă identifica cu exactitate cine cu cine s-a căsătorit și când a avut loc încuscrirea dintre familiile Bagdat și Constantinescu. Familia Bagdat a fost influentă în zona Râmnicu Sărat, având rădăcini acolo încă din secolul al XVII-lea. I-a numărat printre membrii ei mai cunoscuți pe serdarul Alecu Bagdat, fondator al spitalului cu același nume din Râmnicu-Sărat, pe magistratul Gheorghe Bagdat, unul dintre prim-președinții Înaltei Curți de Casație

---

¹ Apud Lucian Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă. Tineri din spațiul românesc la studii în străinătate 1864-1944*, Cluj, Edit. Limes, 2006, p. 71-72.

² Vezi în acest sens Traian Dumitrescu, Valeriu Mircea, *Monografiile și biografiile corpului profesoral al Academiei de Înalte studii comerciale și industriale Cluj-Brașov și al ISEP-ului Brașov (1927/1929-1948 și 1948-1950)*, vol. III, București, f.a., p. 216.

³ Din cercetările de până acum nu a putut fi identificat niciun bărbat cu numele Constantinescu care să își fi susținut doctoratul în medicină la Paris în intervalul 1807-1905.

⁴ Eliza Constantinescu-Bagdat, *Răspuns la un scandal academic*, Cluj, Tipografia Carmen, 1934, p. 27.

înainte de Primul Război Mondial, și pe juriștii Petre și Constantin Viforeanu, acesta din urmă procuror general al României⁵.

După efectuarea studiilor primare și gimnaziale în orașul natal, Eliza Constantinescu obține bacalaureatul în 1895. În același an, a fost numită prin decizia nr. 7493 ca profesoară la Școala profesională de Fete din Buzău⁶. Se înscrie apoi la Facultatea de Litere din București, unde urmează cursuri între 1896 și 1900, obținând apoi licența în cursul anului universitar 1900-1901.

Următoarea etapă a parcursului său educațional este Parisul, unde Eliza Constantinescu-Bagdat se înscrie la Sorbona, urmând cu începere din 1911 cursuri de filologie modernă (cu germana ca limbă principală) și filologie clasică, printre profesorii cu care lucrează numărându-se și celebrul istoric și critic literar Gustave Lanson. Motivele plecării sale în Franța sunt explicate chiar de ea, în același text din anul 1934: „Am fost numită profesoară de limba franceză în octombrie 1895, când deja cunoșteam această limbă tot atât de bine ca și limba mea maternă. (...). Nu mi-am întrerupt profesoratul decât ca să-mi continui studiile la Paris, după ce am rămas văduvă.”⁷

În 1917 obține licența în litere de la Ministerul francez al Instrucțiunii publice, iar în 1918 va primi și diploma de studii superioare în limbi clasice de la Universitatea din Paris⁸. Ulterior, va mai rămâne în Franța încă doi ani, lucrând în perioada 1918-1920 ca profesoară de latină și franceză la Liceul de băieți din Coulommiers, în departamentul Seine et Marne⁹. După propriile-i mărturisiri, Eliza Constantinescu-Bagdat a stat în Franța 14 ani¹⁰, locuind „timp de 10 ani în Bourg-la-Reine, un orașel la periferia Parisului”¹¹.

Își va continua pregătirea academică până la cel mai înalt nivel, fiind acceptată la doctorat la Universitatea din Fribourg, în Elveția, sub conducerea profesorului Gustav Schnürer. Fără a fi înmatriculată propriu zis ca studentă la Fribourg, ea își va susține teza și va obține titlul de doctor la 23 iulie 1924, prezentând în fața juriului lucrarea intitulată *La Querela Pacis d'Erasmus*. Această teză de peste două sute de pagini, așa cum se păstrează în arhivele Universității din

⁵ Mihai Sorin Rădulescu, *Bagdat* în „Ziarul de duminică” (supliment al „Ziarului Financiar”), nr. 25 (256), 24 iunie 2005, articol consultat la <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=9020>.

⁶ Traian Dumitrescu, Valeriu Mircea, *Monografiile...*, p. 216, susțin că Eliza Constantinescu-Bagdat a predat la Buzău limba română și germană. În *Enciclopedia* lui Lucian Predescu apare că Eliza Constantinescu-Bagdat a predat între 1895 și 1900 la Buzău româna și franceza. Lucian Predescu, *Enciclopedia României – Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, București, Edit. Saeculum-Vestala, 1999, p. 217.

⁷ Eliza Constantinescu-Bagdat, *Răspuns...*, p. 7.

⁸ Traian Dumitrescu, Valeriu Mircea, *Monografiile...*, p. 216. Mulțumim în mod deosebit Nataliei Tikhonov, care ne-a confirmat la rândul ei aceste informații, preluând date din „Verzeichniss der Studierenden an der philosophischen Fakultät, 2 Bd, Winter Semester 1889/90 – Winter Semester 1928/29”, registru manuscris.

⁹ Eliza Constantinescu-Bagdat, *Răspuns...*, p. 33.

¹⁰ *Ibidem*, p. 7.

¹¹ Eliza Constantinescu-Bagdat, *Rolul femeii în familie și societate*, Cluj, 1930, p. 32.

Fribourg, fusese deja publicată sub egida Presses Universitaires de France¹². În prefață, Eliza Constantinescu-Bagdat preciza cum ajunsese să își aleagă tema de cercetare și care au fost profesorii elvețieni care i-au influențat parcursul: „expunem aici fructul unei existențe de trudă și de eforturi penibile. Căutând sursele ideilor pacifiste din secolul al XVIII-lea, «de la Vauban la Voltaire», pentru o lucrare pe care o vom publica în curând, am găsit acest fascicul de idei pe care Facultatea de Litere a Universității din Fribourg ne-a făcut onoarea să-l primească și să ne autorizeze a-l transforma într-o teză de doctorat. Sunt fericită să exprim mulțumirile mele profesorului dr. G. Schnürer, care a binevoit să accepte să dirijeze teza și să ne îndrume cu devotamentul pe care îl arată studenților săi. Îi mulțumim de asemenea și profesorului dr. A. Büchi, eminentul istoric elvețian, care ne-a făcut onoarea de a ne pune la dispoziție șpalturile de o atât de mare valoare istorică celui de-al doilea volum al său asupra corespondenței lui Schiner, care va apărea în curând”¹³.

Lucrarea ei de doctorat s-a bucurat de o primire cordială atât în Franța, cât și în Olanda, unde mai multe recenzii și comentarii au fost semnate în presa vremii de membri importanți ai vieții academice și culturale, dintre care îi menționăm aici pe cunoscutul istoric francez Alphonse Aulard și pe profesorul N. J. Singels de la Universitatea din Rotterdam¹⁴.

În 1925 îi va apărea la Paris, tot la Presses Universitaires de France, lucrarea anunțată anterior, *De Vauban à Voltaire*, care analizează în 464 de pagini evoluția teoriilor pacifiste ale mai multor scriitori și filosofi francezi ai secolului al XVIII-lea¹⁵.

Motive încă neelucidate o fac pe Eliza Constantinescu-Bagdat să revină în același an în România, la București, unde va ocupa în perioada 1925-1927 un post de profesoară la Școala Superioară de Comerț pentru băieți „N. Krețulescu”, din capitală, dar și la Liceul „Barbu Știrbei” din Buftea¹⁶. Pentru a-și consolida calificările didactice, va susține de asemenea la Universitatea București examenul de capacitate pentru specializările istorie și limba franceză¹⁷.

Din toamna lui 1927 este numită profesoară titulară de latină și franceză la Liceul de Fete din Alba-Iulia, unde însă nu își va prelua atribuțiile, deoarece între

¹² Informațiile ne-au fost furnizate de către doamna Christine Fracheboud, de la Arhivele Rectoratului Universității din Fribourg, Elveția, căreia îi mulțumim călduros pe această cale.

¹³ Eliza Constantinescu-Bagdat, *La Querela Pacis d'Erasmus*, Paris, PUF, 1924, p. V.

¹⁴ Eliza Constantinescu-Bagdat, *Răspuns.....*, Anexa 3, p. 34-36.

¹⁵ În Traian Dumitrescu, Valeriu Mircea, *Monografiile...*, p. 217, se menționează că această lucrare fusese admisă pentru susținerea doctoratului de stat la Facultatea de Litere din Paris, în 1922, ca teză principală, sub titlul *Les idées pacifistes en France au XVIII-ème siècle*. Informația nu a putut fi deocamdată verificată prin cercetări în arhivele Universității din Paris.

¹⁶ Lucian Predescu, *Enciclopedia...*, p. 217; Traian Dumitrescu, Valeriu Mircea, *Monografiile...*, p. 216.

¹⁷ Eliza Constantinescu-Bagdat, *Răspuns...*, Anexa 2., p. 33. Aici autoarea susține, într-un document oficial de la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj, că acest examen a fost dat în anul 1925, în timp ce în Traian Dumitrescu, Valeriu Mircea, *op. cit.*, p. 217, data acestui examen este trecută ca fiind 1927.

timp își depusese candidatura la postul de conferențiar pentru disciplina „Conversația și Corespondența comercială franceză”, care devenise vacant la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj, cu începere din noiembrie 1926¹⁸.

Provocările unei cariere universitare

Eliza Constantinescu-Bagdat se înscrie așadar în contingentul intelectualilor adoptați de către Transilvania după unirea acestei provincii cu România, aducându-și propria contribuție la procesul consolidării și dezvoltării noului stat român. Înainte însă de a prezenta evoluția carierei sale universitare, trebuie să facem câteva precizări referitoare la instituția pe care Eliza Constantinescu-Bagdat a slujit-o între 1927 și 1943, precum și la însemnătatea catedrei pe care a ocupat-o.

Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj fusese înființată în 1902, ca o școală superioară cu durata cursurilor de 2 ani, preluând modelul Academiilor comerciale care funcționau în Occident. Localul acesteia fusese construit prin efortul financiar al „Fondului negustorilor ardeleni”, care au cheltuit peste 73.000 de florini pentru ridicarea clădirii¹⁹.

După Primul Război Mondial, Consiliul Dirigent, prin Secretariatul general al Instrucțiunii din Cluj, va lua măsurile necesare pentru a trece instituția în subordinea statului român, încredințând în 1920 sarcina reorganizării și conducerii Academiei profesorului Aurel Ciortea. În noua formulă, cursurile vor debuta în toamna lui 1920, cu 39 de studenți înscriși, corpul profesoral fiind compus în marea majoritate din profesori veniți din cadrul Universității române din Cluj²⁰. Printre disciplinele predate întâlnim și un curs de limbă și corespondență franceză, 3 ore/săptămână, pe care îl va suplini într-o primă fază George Oprescu, pe atunci lector la Alma Mater clujeană. După 1921, cursurile de limba franceză vor necesita doi suplinitori, lui George Oprescu venindu-i în ajutor colegul său Theodor Capidan, care va preda cursuri de corespondență franceză, în timp ce Oprescu se ocupa de orele de conversație și corespondență franceză²¹. În total, George Oprescu a lucrat aici doi ani, adică între 1920 și 1922, iar Theodor Capidan cinci ani, adică între 1921 și 1926²².

Treptat, Academia comercială din Cluj va fi organizată în conformitate cu modelul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București. Astfel, în cursul anului universitar 1921-1922 au fost numiți prin decret regal primii

¹⁸ Eliza Constantinescu-Bagdat, *Răspuns...*, Anexa 2., p. 33-34.

¹⁹ *Clujul, viața culturală românească*, Edit. Ligii Culturale, secțiunea Cluj, 1929, p. 93.

²⁰ Traian Dumitrescu, Valeriu Mircea, *Istoricul Academiei de Înalte studii Comerciale și Industriale din Cluj-Brașov (per. 1927/1929-1948)*, vol. II, București, f.a., p. 53.

²¹ *Clujul...*, p. 94 și 96-97.

²² Traian Dumitrescu, Valeriu Mircea, *Istoricul învățământului economic din Transilvania. Istoricul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj. O scurtă istorie a Clujului și biografiile profesorilor Academiei (1920-1927/1929)*, vol. I, București, 1984, p. 136.

profesori titulari ai Academiei clujene, dintre care îi menționăm aici pe Ion I. Lapedatu (profesor de știință și legislație financiară din 1922), Gheorghe Moroianu (profesor de economie politică din 1921) și Constantin Lacea (profesor de limba germană din 1922)²³. Din anul școlar 1922-1923 durata cursurilor Academiei clujene s-a prelungit de la 2 la 3 ani, la fel cum era și la București, având deci loc o primă compatibilizare a curriculei și a valorii diplomelor emise de la Cluj. În anul al 3-lea materiile se împărțeau în trei secții distincte și anume: secția bancară, secția industrială și cea pedagogică. Limba și corespondența franceză erau predate în toți cei trei ani de studiu, în formula 3 ore/săptămână și două lucrări de seminar în anul I, 3 ore/săptămână în anul II și 2 ore/săptămână în anul III²⁴.

De abia din anul universitar 1929-1930 Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj și-a reglementat definitiv statutul legal, trecând pe picior de egalitate cu Academia comercială bucureșteană și intrând în subordonarea Ministerului Economiei și Comerțului²⁵. Misiunile principale ale acestei școli superioare, echivalentă cu universitatea, erau acelea de a: „da cunoștințe superioare aprofundate în domeniul științelor comerciale și economice; pregăti cadrele pentru carierele comerciale și industriale; pregăti cadrele pentru administrațiile publice cu caracter economic.”²⁶

Începând din 1930-1931, Academia Comercială din Cluj a adoptat formula de 4 ani de cursuri, din care primul a fost denumit pentru scurtă vreme „an pregător”, devenind ulterior, un an de studiu normal. Limba franceză era predată pe tot parcursul celor patru ani de studii, la fel ca și limbile germană și engleză, studenții fiind obligați să opteze pentru două dintre aceste limbi străine, iar în cazul că doreau să se înscrie la toate trei, erau obligați să le urmeze pe toate. Frecvența la cursuri era obligatorie, iar studenții trebuiau „să promoveze probele scrise și lucrările de seminar de orice fel cerute de profesorul titular respectiv”²⁷.

După momentul cedării Ardealului de Nord către Ungaria, în toamna lui 1940, Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj se refugiază la Brașov, unde își va continua activitatea, la fel cum Universitatea clujeană s-a refugiat la Sibiu și la Timișoara. În noile condiții socio-politice, structura programei de studiu suferă unele modificări, dintre care, în cazul limbilor străine, cea mai pregnantă este introducerea cursului de limbă italiană, pe tot parcursul școlarității. În intervalul 1940-1947, studenții Academiei trebuiau „să opteze pentru două (...) din cele patru limbi străine, în toți cei patru ani de studii. Din cele două limbi alese de către student se cerea ca una să fie de origine latină, iar cealaltă de origine germanică, astfel studenții urmau după alegerea limbii

²³ *Ibidem*, p. 137.

²⁴ *Ibidem*, p. 132 și 134.

²⁵ *Zece ani de muncă, inaugurarea celui de-al 11-lea an al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale*, „Patria”, Cluj, an XII, nr. 237, 5 noiembrie 1930.

²⁶ Traian Dumitrescu, Valeriu Mircea, *Istoricul învățământului economic...*, vol. 1, p. 105.

²⁷ Traian Dumitrescu, Valeriu Mircea, *Istoricul Academiei...*, vol. 2, p. 56-57.

franceze și limba germană sau limba italiană și limba engleză sau o altă combinație după dorința sa.”²⁸

În cei 16 ani de activitate didactică în cadrul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale clujene, Eliza Constantinescu-Bagdat a trebuit să facă față tuturor acestor schimbări organizatorice, adaptându-și și reînnoindu-și deopotrivă conținutul și tematica cursurilor la cerințele timpurilor. În paralel, ea a parcurs toate treptele ierarhiei academice, până la demnitatea de profesor, însă această evoluție profesională nu a fost lipsită de provocări.

Așa după cum am arătat mai înainte, ea și-a depus la sfârșitul anului 1926 candidatura pentru ocuparea catedrei de conferențiar de limbă franceză la Academia clujeană, fiind singurul concurent înscris la concurs. În urma analizării dosarului său de către o comisie de specialiști din cadrul instituției, comisie formată din profesorii Octavian Prie, Constantin Lacea și Ion Voinea, ea a primit aviz favorabil și a fost numită de către ministrul Instrucțiunii, prin ordinul nr. 82.128 din 18 iunie 1927, pe postul de conferențiară (provizorie) de limba franceză, cu începere de la 1 octombrie 1927. În anul universitar 1927-1928 a predat cursurile de specialitate, dovedind, așa după cum atesta un raport ulterior că „are toate calitățile unui bun pedagog”, iar de la 1 ianuarie 1928 a activat pentru scurt timp și la Seminarul pedagogic al Universității clujene. În cursul anului 1928 Eliza Constantinescu-Bagdat a cerut să fie definitivată pe postul de conferențiar, Consiliul profesoral al Academiei comerciale luând în discuție problema în ședința sa din 12 mai. În urma dezbaterilor, cu 8 voturi din 11 profesori titulari, Eliza Constantinescu-Bagdat a fost recomandată spre avansare ca și conferențiar definitiv, cu începere din 1 octombrie 1928²⁹. În cursul anului 1929, Consiliul profesoral al Academiei de Înalte Studii Comerciale o recomandă de două ori pe Eliza Constantinescu Ministerului Instrucțiunii publice pentru funcția de profesor agregat definitiv și se pronunță în favoarea transformării postului său din conferință în catedră de limbă și corespondență comercială franceză³⁰, însă din cauza dificultăților politice și economice ale perioadei ea nu va accede la acest grad didactic decât începând de la 1 ianuarie 1931³¹.

În noiembrie 1933 Eliza Constantinescu-Bagdat se afla în fața celei mai interesante etape profesionale din cariera sa, și anume, confirmarea pe postul de profesoară definitivă de limba franceză în cadrul Academiei Comerciale clujene. Deși acest ultim titlu din ierarhia universitară interbelică ar fi trebuit să fie obținut fără nicio dificultate, Eliza Constantinescu s-a confruntat cu opoziția vehementă a unuia dintre colegii săi, și anume profesorul Constantin Lacea, titular al Catedrei de limba germană. Conflictul dintre cei doi a atins o asemenea intensitate încât a depășit cadrul academic și a răbufnit în plan public, fiecare dintre protagoniști

²⁸ *Ibidem*, p. 60.

²⁹ Eliza Constantinescu-Bagdat, *Răspuns...*, Anexa 2., p. 33.

³⁰ *Ibidem*, p. 46-47.

³¹ Lucian Predescu, *Enciclopedia.....*, p. 217.

tipărindu-și punctele de vedere în broșuri care le detaliau pozițiile. Ne aflăm așadar în fața unui dintre cele mai încinse scandaluri din viața universitară a deceniului al patrulea al secolului XX, ale cărui ecouri au reverberat pe parcursul anului 1934.

Primul care și-a exprimat poziția a fost profesorul Constantin Lacea, care în luna martie 1934 a redactat și publicat broșura intitulată *Un scandal academic*. Motivele care l-au determinat să își popularizeze opiniile dincolo de cercul colegilor din Academia Comercială sau din Universitatea clujeană reies cu ușurință din paginile introductive ale textului său. La 10 martie 1934, în Consiliul general al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj, cu majoritate de voturi, se votase în favoarea înaintării pe postul de profesoară definitivă a doamnei Eliza Constantinescu-Bagdat³². Or, profesorul Lacea își exprimase în mod oficial dezacordul profund față de această înaintare în grad, redactând anterior un raport defavorabil colegei sale.

Acuzațiile profesorului Constantin Lacea erau unele extrem de grave: chemat în toamna lui 1933 să facă parte din comisia de evaluare a Elizei Constantinescu-Bagdat, așa cum de altfel o mai făcuse și anterior, el îi contestă cu vehemență competența profesională. La 24 ianuarie 1934, în referatul înaintat Consiliului profesoral al Academiei Comerciale clujene, el susținea următoarele: „constatând că dna dr. Eliza Constantinescu-Bagdat nu cunoaște ortografia limbii franceze, face greșeli de gramatică, dă definiții greșite, nu împarte metodic nici materia de corespondență, nici gramatica, constatând mai departe că *domnia sa a plagiat* (s.n.) nu numai scrisori, dar și pasajii referitoare la împărțirea lucrului într-un birou de corespondență comercială, și unele privitoare la societăți comerciale, că nu are măsură egală la darea notelor la examene, iar față de colegi are o conduită condamnabilă, propun Onoratului Consiliu general al Academiei de Înalte studii comerciale și industriale din Cluj, menit să ridice prestigiul acestei instituțiuni, să nu înainteze pe doamna dr. Eliza Constantinescu-Bagdat, profesoară agregată de limba și corespondența franceză, la rangul de profesoară titulară”³³.

Majoritatea acuzațiilor științifice adresate de profesorul Constantin Lacea colegei sale se refereau la lucrarea *Manuel de correspondance et de lecture commerciales. Grammaire française à l'usage des Académies des Hautes Études Commerciales et Industrielles. 1ère année et année préparatoire*, Cluj, 1931. Prezentată în fața comisiei de promovare didactică în manuscris, această lucrare a profesoarei Eliza Constantinescu-Bagdat reprezenta principala contribuție pe baza căreia autoarea își cerea avansarea, în conformitate de altfel cu cerințele interne ale Regulamentului Academiei. În anexele broșurii sale, profesorul Lacea, demonstra cu exemple concrete, luate din paginile cărții antemenționate, unde și cum se produsese erorile semnalate de *domnia sa* în raport și, mai ales faptul că, într-adevăr, colega sa preluase unele pasaje din lucrări similare ale unor specialiști francezi³⁴. O lectură atentă a textelor

³² Constantin Lacea, *Un scandal academic*, Cluj, Tipografia Minerva, 1934, p. 3.

³³ *Ibidem*, p. 12.

³⁴ *Ibidem*, p. 16-20.

puse față în față ne relevă însă faptul că profesoara Eliza Constantinescu-Bagdat modificase și adaptase parțial fragmentele pe care le împrumutase din manualele din Franța, sursa de inspirație fiind totuși evidentă.

Dincolo de aceste argumente suficient de întemeiate, găsim în broșura profesorului Lacea, ascunsă printre rânduri, și o motivație mult mai personală a poziției sale atât de intransigentă față de Eliza Constantinescu-Bagdat și anume aceea că cursurile de limba franceză erau mai populare decât cele de germană printre studenții Academiei Comerciale: „în anul preparator 1929-1930, toți cei 280 de candidați au trecut la limba franceză, nota minimă fiind 6. S-ar putea crede că în anul acela a fost o serie excepțional de bună. Aceasta însă nu reiese nici din notele date de ceilalți domni profesori, nici din faptul că din aceeași serie, în anul următor, la examenul de anul întâi au căzut în sesiunea din iunie 38 din 143 de candidați, iar în sesiunea din octombrie 15 din 48 (.....). Dacă intenția doamnei Constantinescu-Bagdat a fost ca, prin indulgență, să atragă toți studenții la limba franceză, în dauna celorlalte două limbi, germana și engleza, atunci această procedură nu se cheamă pedagogie, ci demagogie.”³⁵

În fața acestui atac virulent, Eliza Constantinescu-Bagdat a ales să se apere tot cu o broșură, pe care a redactat-o la scurt timp după aceea a profesorului Lacea, respectiv în aprilie 1934³⁶. În apărarea ei, profesoara a făcut o comparație detaliată între cariera și titlurile sale academice și cariera colegului ei, subliniind competențele fiecăruia, dar și anumite scăderi ori remarci răutăcioase făcute anterior de profesorul Lacea. Referindu-se apoi la manualul aflat în dispută, a răspuns punctual fiecărei acuzații, nu înainte de a accentua că, din cauza dificultăților impuse de criza financiară și datorită solicitării exprese a rectorului Academiei comerciale, își prezentase lucrarea în formă dactilografată, și nu tipărită, însă în mod cert nu în formă de manuscris. Eliza Constantinescu-Bagdat demonstra apoi, tot prin compararea mai multor texte, că și profesorul Lacea putea fi la rândul său acuzat de plagiat, deoarece în manualul de conversație comercială germană editat de el existau de asemenea pasaje preluate cvasi-identice din autori germani ai unor cărți cu subiect similar³⁷. Mai mult, ca dovezi suplimentare, profesoara aducea în favoarea sa și copii ale documentelor care îi jalonaseră viața de student în străinătate și cariera academică, anexându-le la finalul broșurii sale, și solicita de asemenea ca Ministerul Comerțului și Industriilor să se pronunțe oficial asupra acestui caz grav³⁸.

Privind din perspectiva argumentelor și contraargumentelor care au jalonat acest serios scandal academic din viața universitară clujeană interbelică, nu se poate afirma că a existat vreun câștigător incontestabil al disputei. Din punctul de vedere al

---

³⁵ *Ibidem*, p. 11-12.

³⁶ Eliza Constantinescu-Bagdat, *Răspuns la un scandal academic*, Cluj, Tipografia Carmen, 1934.

³⁷ *Ibidem*, p. 39-43.

³⁸ *Ibidem*, p. 31-37.

parcursului universitar însă, câștigătoarea clară a fost Eliza Constantinescu-Bagdat, care a primit din partea colegilor săi din Academie, cu 11 voturi pentru față de 5 contra, aviz favorabil pentru a deveni profesoară titulară de limba franceză. Această hotărâre a Consiliului profesoral a fost de altfel confirmată și prin Decretul regal nr. 844/1934. Nu avem cunoștință ca disputa dintre Constantin Lacea și Eliza Constantinescu-Bagdat să fi dus și la un proces în justiție și nici dacă sau cum s-a produs reconcilierea dintre ei. Cei doi au rămas însă colegi în continuare până în 1939, în perioada 1936-1937 Lacea îndeplinind chiar funcția de rector al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj³⁹.

Dincolo însă de toate aceste aspecte, faptul că a existat o dispută între acești profesori le-a marcat deopotrivă cariera, semnele de întrebare apărute cu acea ocazie ridicând îndoieli asupra profesionalismului lor, dar și asupra mecanismelor de funcționare a ierarhiei academice și criteriilor de selecție ale corpului universitar din România.

Activitatea publică – feminism, pacifism și literatură

Cu toate că s-au păstrat puține urme ale activității derulate de către Eliza Constantinescu-Bagdat în viața publică a Clujului și a Transilvaniei, ele stau mărturie asupra unei implicări civice de calitate și importante. Temele pe care această personalitate a ales să le abordeze fac parte din panoplia celor mai „fierbinți” chestiuni aflate în dezbaterea societății interbelice românești și europene. De asemenea, acțiunile publice ale Elizei Constantinescu-Bagdat constituie și o mărturie a felului în care ea a reușit să se integreze în peisajul intelectual ardelean, precum și a influenței pe care a dobândit-o treptat în plan public.

La scurtă vreme după instalarea ei în urbea de pe Someș, Eliza Constantinescu-Bagdat și-a făcut auzită vocea și în afara orelor de curs. La 26 iunie 1930 a ținut la Universitatea clujeană o conferință publică, intitulată *Rolul femeii în familie și societate*, conferință al cărei text a fost rapid publicat în broșură, sub egida asociației Gruparea Femeilor Române, filiala Cluj. La acea dată, după cum ne lasă să înțelegem coperta broșurii, ea devenise vicepreședintă a Grupării Femeilor române din oraș, fiind totodată și membră în Reuniunea Femeilor Creștine din Cluj⁴⁰. Aceasta dovedea că ea se integrase deja în elita intelectuală feminină a Clujului și lua chiar parte foarte activă la toate acțiunile lor, prin participarea în cadrul câtorva dintre cele mai reprezentative asociații feministe ale timpului.

Gruparea Femeilor Române a fost o organizație creată și prezidată de către prințesa Alexandrina Cantacuzino, începând din 1929. Apariția ei trebuie legată de

---

³⁹ Traian Dumitrescu, Valeriu Mircea, *Istoricul învățământului economic...*, vol. 1, p. 144 și p. 220.

⁴⁰ Eliza Constantinescu-Bagdat, *Rolul femeii în familie și societate*, Cluj, Tipografia Carmen, 1930. Mulțumim călduros doamnei Ghizela Cosma care ne-a semnalat această publicație.

reforma administrativă din anul 1929, care a acordat pentru prima dată drepturi electorale femeilor din România, în cadrul alegerilor locale. Această asociație marchează scindarea profundă intervenită în mișcarea feministă românească în urma câștigării dreptului de vot, între adepții implicării în partidele politice și cele care se opuneau unei astfel de atitudini⁴¹. Prin intermediul Grupării Femeilor Române, Alexadrina Cantacuzino a adoptat o poziție conservatoare, pronunțându-se categoric împotriva înscrierii femeilor în partidele politice deja existente și pledând ca noua structură feministă să joace numai rolul de pregătire a femeilor pentru politică, acestea fiind sfătuite totuși să voteze acele liste electorale pe care figurau membre ale Grupării. De altfel, conform statutului asociației, aderarea și acceptarea în Gruparea Femeilor române era condiționată de neangajarea în niciun partid politic⁴².

În calitatea ei de vicepreședintă a Grupării Femeilor Române, filiala Cluj, Eliza Constantinescu-Bagdat a susținut idei similare în cadrul conferinței publice rostite în iunie 1930. În deschiderea prelegerii sale, ea a insistat asupra faptului că unul dintre principalele roluri ale femeii este acela de a fi o educatoare în familie și în societate și a făcut o prezentare succintă a ceea ce însemnau la acea dată revendicările feministe, respectiv obținerea unor drepturi egale cu bărbații, argumentând că: „intervenirea femeilor în funcțiile administrative nu poate în niciun caz înrăi starea actuală de lucruri. Femeia (...) ar depune un capital îndoit de muncă oricare ar fi ramura care i s-ar deschide; ea ar contribui, desigur la clarificarea haosului în care ne zbatem, îndeplinind menirea de educatoare civică”⁴³.

Arătând apoi că „civilizațiunea națiunilor s-a produs în raport direct cu întinderea drepturilor ce s-a acordat femeii”⁴⁴, Eliza Constantinescu-Bagdat compara situația femeii în lumea musulmană și în cea americană și se pronunța hotărât în favoarea acordării unui respect cât mai mare femeii, prin egalitatea drepturilor ei cu cele ale bărbatului. Comentând apoi situația socio-politică a femeilor din România, ea condamna faptul că dreptul electoral le fusese acordat doar parțial, pledând pentru ca femeile să nu se înscrie în partide, devenind astfel posibile „*complice ale destrămării țării românești*.” Eliza Constantinescu insistă asupra faptului că politica trebuie să dispară din administrație „pentru binele și prosperarea societăților”, iar femeile puteau juca un rol în smulgerea administrației țării „de sub tirania conducătorilor politice și din gheara agenților ce ocupă cele mai înalte slujbe administrative”⁴⁵.

Era o pledoarie strălucită în favoarea poziției susținute de Gruparea Femeilor Române, care urmărea să câștige cât mai multe adepți pentru această organizație.

⁴¹ Ghizela Cosma, *Femeile și politica în România, evoluția dreptului de vot în perioada interbelică*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2002, p. 48-55.

⁴² *Ibidem*, p. 64 și p. 71-87.

⁴³ Eliza Constantinescu-Bagdat, *Rolul femeii în familie și societate*, Cluj, Tipografia Carmen, 1930, p. 18.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 19.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 32-33.

Dincolo însă de disputele feministe și electorale ale timpului, nu putem să nu remarcăm că unele dintre ideile exprimate acum peste șaptezeci de ani de către Eliza Constantinescu-Bagdat rămân și azi actuale.

La rândul ei, cea de-a doua asociație din care făcea parte Eliza Constantinescu-Bagdat în 1930, *Reuniunea femeilor Creștine din Cluj*, era un organism creat în 1925 și care reunea sub președinția doamnei dr. Elena Bratu, avocat, pe cele mai importante femei din localitate, dintre care multe soții și fiice de profesori universitari. Printre altele, Reuniunea avea ca scopuri să stabilească „raporturi strânse între societatea noastră, societățile creștine și societățile studențești din Cluj și din întreaga țară”, să îi ajute „pe studenții lipsiți de mijloace” și să sprijine „industria și comerțul creștin”⁴⁶. Această organizație publica anual, începând din 1927, „Calendarul femeii”, periodic în paginile căruia o vom întâlni și pe Eliza Constantinescu-Bagdat.

Ea este menționată în ediția din 1931 a „Calendarului”, ca făcând parte dintre membrele noi ale Reuniunii, și este prezentă în paginile publicației cu un articol interesant. Este vorba de o scurtă contribuție literară, o navelă intitulată *Fotoliul răposatului*. Aceasta, aparent destul de autobiografică, povestește viața unei femei, Profirița, care, rămânând de tânără orfană de mamă, s-a căsătorit cu un judecător bătrân. Umblat prin lume, soțul „citea cu ea în franțuzește, îi povestea despre voiajurile ce făcuse, de minunile Parisului”, murind însă la relativ scurt timp după căsătorie. Nuvela descrie în continuare viața văduvei „de 45 de ani” și descoperirile pe care le face asupra modului în care soțul i-a administrat averea. Finalul relatează cum Profirița a regăsit dragostea și și-a refăcut viața⁴⁷. Scrisă într-o manieră dinamică și prezentând destul de iscusit frământările psihologice ale personajelor, întreaga navelă stă mărturie asupra talentului literar al Elizei Constantinescu-Bagdat. Ea este totodată unul dintre cele mai lungi materiale din cuprinsul „Calendarului” din 1931 și o dovadă a importanței Elizei Constantinescu-Bagdat în Reuniunea Femeilor Creștine.

Eliza Constantinescu-Bagdat și-a manifestat din plin în sfera publică și talentul de oratoare, așa cum am menționat deja anterior. În anul 1934, în calitate de pacifistă, este reprezentantă pentru România a *Union universelle. Pour supprimer ce crime la guerre*, la Oradea. Aici, ea a susținut în data de 29 martie o conferință asupra planului Henri Demont, în cadrul Asociației Franco-române din localitate, asociație aflată sub patronajul familiei lui Mircea Niciu, consilier la Curtea de Apel Oradea⁴⁸. Tema conferinței era una de actualitate –, a face cunoscut publicului larg planul de pace perpetuă elaborat încă din 1918 de către avocatul Henri Demont, și prezentat Aliaților care câștigaseră Primul Război Mondial. Fondator al *Union universelle...*, Demont se pronunța în favoarea eliminării totale,

⁴⁶ *Calendarul femeii*, Cluj, Tipografia Carmen, 1927, p. 70.

⁴⁷ *Fotoliul răposatului*, în „Calendarul femeii”, Cluj, Tipografia Carmen, 1931, p. 40-54.

⁴⁸ Elise Constantinescu-Bagdat, *Conférence sur le Plan Henri Demont, tenue le 29 mars 1934 à l'Association franco-roumaine d'Oradea*, Paris, 1936.

războiului ca mijloc de rezolvare a conflictelor mondiale. Spre deosebire însă de alte inițiative asemănătoare din epocă, precum planul Briand-Kellogg, planul Demont propunea în esență elaborarea unui drept al națiunilor, compus din 4 coduri juridice distincte, și anume: un cod al națiunilor, un cod penal internațional, un cod de poliție internațională și un cod de legislație internațională a muncii⁴⁹.

Deși la acea vreme ideile susținute de Henri Demont și de reprezentanta lui în România, Eliza Constantinescu-Bagdat, țineau mai mult de domeniul utopic decât de cel al realității concrete, ele sunt importante în definirea personalității acestei intelectuale. Faptul că profesoara Constantinescu-Bagdat acceptase să susțină organizația și proiectul lui Demont confirmă, înainte de orice, soliditatea convingerilor sale pacifiste, precum și gradul ei de implicare în problemele de actualitate din epocă. În anul 1935, în cadrul Extensiunii universitare lansate de Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj, ea va reveni asupra temei, susținând o conferință cu titlul *Un plan de pace și Societatea Națiunilor*⁵⁰.

Și în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, refugiată la Brașov, Eliza Constantinescu-Bagdat va continua să se manifeste în planul vieții publice, ținând conferințe și publicând articole pe teme oarecum similare celor pe care le susținuse în anii interbelici ori le abordase în timpul studiilor din Occident. În acest sens, trebuie să menționăm conferința susținută în anul 1943 la Brașov cu subiectul *Providențialismul în istorie*, precum și articolele *Utopia în literatură* și *Ideile politice ale lui Fénelon*, ambele publicate în Analele Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale⁵¹.

Concluzii

Activitatea profesională și publică a Elizei Constantinescu-Bagdat în Transilvania (la Cluj, Oradea, Brașov) creionează așadar portretul convingător al unei femei emancipate, care a avut o poziție influentă în cadrul societății civile interbelice.

Prin traiectoria sa biografică, această personalitate ilustrează elocvent modul în care ideile cu care a intrat în contact în cursul lungilor ani de formare intelectuală i-au caracterizat evoluția ulterioară, precum și felul în care studiile în străinătate au ajutat-o să devină un element important al elitei intelectuale a vremii, după revenirea ei în țară. De asemenea, Eliza Constantinescu-Bagdat reprezintă unul dintre cele mai bune exemple ale rolului jucat de contactele personale pentru întreținerea spiritului francofon și francofil din România în perioada 1900-1945.

Sperăm ca cercetări ulterioare să facă lumină și asupra ultimilor ani ai vieții sale, cei de după pensionarea din 1943 de la Academia Comercială, în special din perspectiva instaurării regimului comunist în România și a consecințelor pe care acest lucru le-ar fi putut avea asupra Elizei Constantinescu-Bagdat.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 13.

⁵⁰ Traian Dumitrescu, Valeriu Mircea, *Monografiile...*, vol. 3, p. 218.

⁵¹ *Ibidem*.